

PROAKTİF EKONOMİK DİPLOMASİ YOLUYLA NASIL DAHA FAZLA TİCARET VE YATIRIM AKIŞI TEŞVİK EDİLEBİLİR? (1)

Mehmet ÖĞÜTÇÜ

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)

Uluslararası Yatırım Küresel Forumu Başkanı

Kapsamlı bir reform programını uygulama ihtiyacı Türkiye'de ivedi bir durum haline gelmiştir. Uluslararası düzeyde (yeni siyasi yapılanmaya ve dış ilişkiler stratejisinde somut ulusal çıkarların yeniden tanımlanmasına duyulan acil ihtiyaç ile ayrılmaz bir hal alan) ülke içi rejimi, uygulamaları ve yönetimi geniş çaplı bir revizyona götürecektir olan Avrupa Birliği üyeliği, Türkiye'nin en önemli hedefidir. Yurtiçinde giderek derinleşen ekonomik kriz ihtiyaç duyulan reformların gerçekleştirilme sürecine ivme kazandırmış ve benzersiz bir ivedilik anlayışı getirmiştir. Kriz sonrası Türkiye yeniden toparlanabilir ve sağlam temellere dayanarak tıpkı 1997'de Tayland ve Kore'de ortaya çıkan Asya krizinde olduğu gibi çabucak iyileşebilir. Bu alışılmışın dışındaki ekonomi diplomasisi Türkiye'nin geniş politika yelpazesinin temelini ve yeni uluslararası sistem içerisinde yerini sağlamlaştırmak için tasarlanan kurumsal reform gündemi olarak karşımıza çıkıyor.

Daha Çok Ekonomi ve Daha Az Jeopolitika

Soğuk Savaş döneminde Türk diplomasisi tıpkı diğer NATO ülkeleri gibi daha çok güvenlik, bölgesel istikrar ve iki süper güç ve iki rekabetçi yönetim modelleri arasındaki güçler dengesini yönetmeye odaklanmıştı. Ticari çıkarlar daima bu ilgi alanlarının gerisinde yer aldı. İş dünyası bunu anlamıştı, ancak durum içler acısıydı. Bugün ekonomik arenada milletlerarası rekabetin giderek arttığı farklı bir dünyada yaşıyoruz. Güç bir bölgede bulunmasına rağmen güvenlik Türkiye için ulusal gündemin ve dış politikanın en önemli maddesini oluşturuyor. Aynı zamanda gelişen Türkiye'nin yurt dışındaki ekonomik çıkarları Türk firmaları için çok yararlı yeni iş olanakları yaratmakla kalmayıp, karşılıklı dayanışma ve kolayca gözden çıkarılmayacak ortak menfaatlerin ortaya konulmasıyla Türkiye'nin daha geleneksel dış politika ve güvenlik hedefine ulaşmasına da katkıda bulunacaktır.

Ekonomi ve jeopolitika ayrı ayrı ele alınamaz. Hiçbir ulus sağlam bir ekonomik temel ve teknolojik liderlik olmadan gerçekçi jeopolitik amaçlar gözetemez. Bu Amerika'nın (yalnızca askeri gücü değil) Washington'daki hükümete dünyadaki jeopolitik rekabet içerisinde tek süper güç olarak hareket etmesine olanak sağlayan en birinci ekonomi tutumudur. Sovyetler Birliği'nin 1990'ların başında devrilmesine neden olan ise bitkin ve paslı ekonomi anlayışıdır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) yerine kurulan Rusya, bugün eski süper güç konumunu geri kazanabilmek için çok çaba sarf ediyor, ancak kendisini Amerika ile kıyaslanabilecek dünya standartlarında bir kuvvet haline dönüştüremediği takdirde bu çabaları boşa çıkar.

Belki de bugün 11 Eylül olayları sonrası güvenlik saflarında iktisadi ve siyasi coğrafyanın önemine daha az gereksinim duymak kötü bir zamanlamadır. Daha geniş bir Orta Doğu bölgesindeki politik dengenin yeniden yapılanışı üzerine yapılan tartışmalar oldukça yaygın. Özellikle Amerika'daki strateji uzmanları yeni haritaların çizilmesi gereksinimi üzerine spekülasyon yapıyorlar ve başta Irak olmak üzere dışlanmalarına gerek duyulan düzenbaz ülkelerin listelerini oluşturmak için beyin fırtınası estiriyorlar. Bir ülkenin jeopolitik konumu son günlerde oldukça önemli bir konu haline geldi. Ancak bütün bu gelişmeler aynı zamanda küresel ekonomik beklentiler üzerine yoğunlaşan ciddi konular ve durgunluğa doğru ilerleyen Amerika, Avrupa Birliği ve Japonya ile çakışıyor. Bu yüzden her zaman birbirleriyle bağlantılı olan jeopolitika ve ekonomi arasındaki uzlaşmayı sağlamak gerekiyor.

Türkiye hem kırılğan ekonomik yapısı, hem de gün geçtikçe artan jeopolitik önemi nedeniyle uluslararası gündemde oldukça sık bahsedilen ülkelerden biri. 11 Eylül olayları modern kapitalizm ve ılımlı İslami demokrasiyi birleştiren tek Müslüman ülke olan Türkiye'nin prestijine bir kez daha dikkatleri çekti. Türkiye aynı zamanda ABD önderliğinde terörizme karşı başlatılan askeri müdahalede rol almak isteyen tek Müslüman müttefik olma rolünü de üstlendi. Ekonomi cephesinde Uluslararası Para Fonu (IMF) geçen yılın büyük bir çoğunluğunu Türkiye'nin mali krizden çıkma yollarını ve yapısal reformları gerçekleştirme yöntemlerini araştırmakla geçirdi. IMF, ağırlaşan borç yükü altında ezilen, faiz oranlarını düşüremeyen, büyüme sürecini hızlandıramayan ve düşük vergi gelirleri sebebiyle kısır döngüden kendisini bir türlü kurtaramayan Arjantin'de ekonomik krize karşı daha fazla formül üretmekten vazgeçti. Bu durum Türkiye'nin stratejik öneminin ABD yönetiminin direktifleri doğrultusunda IMF'nin Türkiye'ye vermiş olduğu güçlü destekte etkili olup olmadığı tartışmasını ortaya attı.

Kıbrıs son zamanlarda çabaların daha çok jeopolitik konum (Akdeniz'in doğusunda var olan güçler dengesini sağlamak) üzerinde yoğunlaştığı ve sorunun ekonomik boyutunun daha fazla göz ardı edildiği bir konu haline geldi. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) lideri Rauf Denktaş ve Güney Kıbrıs lideri Glafkos Klerides yeniden müzakere masasına oturduklarında birleşik Kıbrıs hükümetinin "federal" mi yoksa "konfederal" bir yapıya mı sahip olacağını daha çok tartıştılar. Kuzey Kıbrıs'taki korkunç ekonomik durum ve iki toplum arasında giderek büyüyen gelir eşitsizliği asıl ele alınması gereken başlıca konular arasındadır. Kıbrıslı Türkler her ne kadar Avrupa Birliği üyeliğini arzu ediyor olsalar da, zayıf ekonomileri onları daha savunmasız kılmıştır. Onlar daha zengin olan Rum tarafının Kuzey Kıbrıs topraklarını ve oradaki işleri bir gün ele geçirerek Kıbrıslı Türkleri eninde sonunda adadan tamamıyla sınır dışı edeceği endişesini taşıyorlar. Adadaki iki toplum arasındaki eşit ekonomik şartlar ilgili tarafların politik meselelerine hizmet eden kapsamlı bir yerleşime neden olabilir.

Türkiye, "Güneydoğu Anadolu Projesi veya GAP" adı altında kapsamlı bir sosyo-ekonomik gelişme planı uygulamaya başlamıştır. Bu proje alanı Aşağı Fırat ve Dicle Nehirleri ve Yukarı Mezopotamya ovalarını içermektedir. Bugüne dek inşa edilen 22 baraj ve 19 hidroelektrik santral bölgeyi tarım ve tarım esaslı endüstriyel ürünlerin "ihracat merkezi" haline dönüştürecektir. Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Asya-Pasifik bölgeleri GAP projesinin tamamlanmasını takiben tarımsal üretim fazlasının en fazla olduğu dünyanın en kârlı pazarlarıdır. Ancak GAP projesi Türkiye, Suriye ve Irak arasında süre gelen diplomatik meselelerin kaynağı olmuştur.

1960'ların sonlarından bu yana bölgede bulunan iki sınır ötesi nehirle bağlantılı olarak Ankara, tarım ve sulama metotlarını olduğu kadar toprak konusu üzerinde de ortak bir çalışma yürütmeyi savunuyor. Suriye ve Irak inatla bu platformda su tahsisatını tartışmayı reddediyor ve Fırat ve Dicle nehirleri sularının akışını matematiksel hesaplamalara dayanarak paylaşmakta ısrarcı davranıyor. GAP projesi sona yaklaştığında bölgenin ekonomisinde kökten değişiklik yapması bekleniyor, öyle ki bunu takip eden sosyal ve ekonomik değişimler Suriye ve Irak hükümetlerine kendi ekonomilerini Türkiye ile iki veya daha fazla taraflar zemininde eşit koordinasyon sağlamaya direnmelerini neredeyse imkansız kılacak. Umarız su diplomasisi bu üç ülkenin birbirlerine meydan okumalarından ziyade aralarında doğabilecek bölgesel ekonomik ortaklığın temel taşı olur.

Türkiye Rusya, İran, Irak ve daha çok Hazar Bölgesi'nden gelen hidrokarbon materyallerin geçiş noktası durumundadır. Bu yüzden Türkiye'nin hem tüketici hem de Avrupa'ya ihracında bir geçiş noktası olarak belli başlı boru hattı projelerinde önemli bir rol üstlenmesi hiç de şaşırtıcı değildir. Bu bölgeden başlayan ve uluslararası pazarlara

doğru uzanan boru hattı projesi yeniden oynanmaya başlanan bir Büyük Oyuna dönüşmüştür. Karmaşık Hazar denkleminde enerji güvenliği ve bölgesel etki alanı için rekabet ekonomik fizibilite karşısında dengeli olmalıdır. Hazar Bölgesi dışında oluşturulabilecek rotalar her bir proje için daha küçük ölçekli ekonomi ve daha büyük harcamalar anlamına gelebilir. Bu dengeye bir de siyasi gerçekler de eklenmelidir. Her ne kadar petrol şirketleri için siyasi boyutuyla olabildiğince az ilgileniyor olsalar da, bu konuyla her gün karşılaşmak zorundalar. Bu zaman zarfında enerji ithalatçısı ve transit ülke konumunda aktif bir rol oynayan Türkiye çarpıcı bir biçimde kararların alınma sürecine ve olayların gidişatına yön verebilir.

Hazar Bölgesi'nden elde edilecek enerji politikası açısından Türkiye'nin önünde hali hazırda izleyebileceği iyi bir model var, o da Türkiye'nin doğal gaz sorununda bu zamana kadar aldığı tavidir. Türk ekonomisinde yeni gaz kaynaklarına verilen büyük önemin farkında olan politika yapıcılarını konuyu politize edebilecek konumda olmadıklarını geç olmadan anladılar. Buna benzer bir yaklaşım şimdi Hazar petrolü için benimsenmelidir. Türkiye, Bakü-Ceyhan projesini desteklemek adına elinden geleni yapmıştır ve bu çabaları projenin coğrafi, jeolojik ve ekonomik engellere rağmen uygulanabilirliğine dair somut bir şans vermiştir. Şimdi ise ilgi asıl odaklanılması gereken, yani pahalı bir maliyete sahip sınır ötesi boru hattının altyapısının finanse ve inşa edilmesi aşamasında karşılaşılan yıldırıcı ticari zorluklar üzerindedir. Nihai tüketiciler jeopolitik açıdan kaybetmektense daha ucuz elektrik ve gaz almayı tercih etmektedirler.

Bölgesel Ekonomi Diplomasisi İçin Güçlü Potansiyel

Bölgedeki en geniş ekonomiye ve potansiyele sahip ülke Türkiye'dir. Türk toplumu oldukça enerjik, çevresine kolayca uyum sağlayan genç ve dinamik bir toplumdur. Öyle ki uzun bir evreden geçmiş ve hala hızla yoluna devam etmektedir ve geleceği hakkında en ufak bir kuşku yoktur. Bugünün Türkiye'si algılama ve görünüm açısından oldukça çeşitli bir toplumdur. Genelde bu çeşitlilik ve katıksız dinamizm, kendi kapasitesi, sınırları ve olanakları hakkında canlı bir tartışma yürütme imkanına sahip daha modern bir Türkiye'ye işaret etmektedir.

Daimi mali problemler, enflasyon, bütçe açığı ve bu yılki yavaş büyümeye karşın, Türkiye ekonomisi dinamik bir ekonominin ortaya çıktığını göstermektedir; ekonomik büyüme, hızla artan nüfuz, global ekonomik güce açıklık, girişimci sınıf ve az gelişmiş pazarlar ülkenin genişlemeye hazır olduğunu göstermektedir. Türkiye artık kırsal ve tarımsal kesimin ağırlıkta olduğu toplum olmaktan çıkmış, aksine kentsel ve endüstriyel kesimin önem kazandığı bir ülke haline gelmiştir. Metropolen şehirler ve iç bölgelerdeki gelir düzeyleri Avrupa'da herhangi bir yerdeki düzeyle karşılaştırılabilir. Yaklaşık 12 milyon nüfusa sahip İstanbul şehri kendi çapında Avrupa standartlarında endüstriyel güçtür ve aynı zamanda da en büyük Avrupa kentidir.

IMF destekli ekonomik program da dahil olmak üzere son yirmi yılda gerçekleştirilen yapısal değişimler, uzun vadeli ekonomik performansı sürdürmek açısından uygundur. Sınırlı satın alma gücü açısından Türkiye ekonomisi, 400 milyar dolarlık gayri safi milli hasılasıyla dünya ekonomisi sıralamasında 17. en geniş ekonomidir. Yer altı ekonomisi resmi olarak en büyük olarak hesap edilmiştir. Aynı zamanda Balkanlarda ve Orta Doğuda da en geniş ekonomidir.

İlk bakışta Türkiye külliyetli pazarlar ve satın alma gücüne sahip ve Çin'den Avrupa'ya, Rusya'dan Ortadoğu'ya kadar bölgelerarası bir ekonomik geçit olarak görev yapma becerisine haiz görünmektedir. Geniş iç piyasası ve deneyimli ve

uygun maliyetli işçisi ülkeye yatırımı çeken en güçlü iki etkidir. Yerli firmaların gücü ve rekabet yetenekleri ülkenin diğer olumlu özellikleridir. Yabancı firmalarla kıyaslandığında Türkiye'deki yerel firmalar daha çok yüksek kaliteyi çok uluslu firmalara tedarik eden şirketler olarak görev yapmaktadırlar. Ülkenin fiziksel altyapısı –ulaşım, iletişim ve enerjisi– hala daha çok modernleşmeye ve ilerlemeye ihtiyaç duyduğu halde, bölgedeki en modern ve gelişmiş altyapıya sahip ülkelerden biridir.

Tüm kayda değer varlıkları ve avantajlarının yanı sıra, Türkiye maalesef aşırı yönetim problemleri yüzünden uzun zamandır patlamaya hazır bir güç olarak beklemede kalmıştır. Bazı ülkeler, gelişme sürecine Türkiye'den daha geç başlamalarına rağmen vatandaşlarının yaşam standartlarını yükseltebilmiş ve evrensel pazarda ulusal ekonomilerinin rekabetini artırmışken Türkiye gibi eşine az rastlanır ve bir çok açıdan becerikli bir ülkenin ekonomisini canlandıramaması anlaşılması güç bir durumdur.

Gelişmekte Olan Pazarlar ve Büyüme Sektörleri

Türkiye'nin olası pazar büyüklüğü ve yüksek potansiyeli birkaç yıl önce ABD Ticaret Bakanlığı tarafından seçilen dünyanın "Gelişmekte olan Pazarları" sıralamasında ilk on içerisinde yer aldı. Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı ihracat hacmi ABD'nin Rusya, İsviçre, Hindistan ve tüm Doğu Avrupa'ya yaptığı toplam ülke satışlarını aşmıştır. Bunun yanı sıra toplam Türkiye ithalat talebi Brezilya ve Endonezya pazarlarıyla nominal değerde ve Arjantin, Polonya ve Güney Afrika'dan daha yüksektir. Altyapı projeleri ve özel sektör yatırımlarına yapılan ve giderek artan harcamalar çeşitli sermaye mallarına olan talebin yükselmesine neden olabilir. İhracatta gelinen son nokta Türk girişimcilerinin ataklığının ve Türkiye'nin coğrafi konumundan ötürü artan Avrupa Birliği'ne, Rusya'ya, Orta Asya ve Ortadoğu'ya yaptığı satışların önemine dikkatleri çekiyor.

Turizm, giyim ve örgü–giyim, seramik, cam sanayi, işlenmiş yiyecek, inşaat, deri ürünleri, elektriksiz ev aletleri, tekerlek, petro–kimya, demir–çelik ve savunma sanayileri Türkiye'nin lokomotif sektörleri arasındadır. Bunun yanı sıra demir olmayan metaller, gemi sanayi, motorlu taşıtlar, madencilik, kimyasallar ve elektrikli eşyalar sanayisi yüksek gelişme potansiyeli olan sanayiler arasındadır. Ülkenin ilk beş sektörü içerisinde yer alan tekstil, yemek, demir–çelik ve doğal ürünler Türkiye'nin toplam ihracatının yüzde 83'ünü ve toplam iş imkanının yüzde 66'sını karşılamaktadır. Bu sektörler yüzde 12 ile tarımsal ürünler ve yüzde 2 ile maden ve mineraller tarafından takip edilmektedir.

Turizm, döviz kazancı ve iş imkanı yaratmanın başlıca kaynağıdır. Türkiye'nin turizm sektörünü geliştirme potansiyeli oldukça yüksektir; Karadeniz ve Akdeniz kıyıları boyunca sıralanan 7000 km. uzunluğundaki sahiller, karla kaplı dağlar, hem kıyılarda hem de iç yerleşim bölgelerinde kurulan eski medeniyetler ve iklim seçimine göre çeşitlilik gösteren mekanlar bunlar arasında sayılabilir. Bütün bu sektörlerin yanı sıra savunma sanayi de gelişen bir trend izliyor. Türk ordusu da gelecek sekiz yıl içerisinde silahlar üzerine 30 milyar dolar harcama ve 2030 yılına kadar da 150 milyar dolarlık harcama öngörüyor. 1000 adet savaş tankı, 145 saldırı helikopteri ve dört adet de uyarı uçağı önümüzdeki on yıl içerisinde sayılarının azaltılması gereken pahalı ürünler arasında yer alıyor.

Türkiye'nin hızla büyüyen ekonomisi yeni enerji kaynaklarına gereksinim duyuyor. Türkiye'de elektrik enerjisine olan talep yılda yaklaşık yüzde sekizlik bir büyüme gösteriyor. Rusya–Türkiye, Türkmenistan–Türkiye–Avrupa, Türkiye–Mısır doğal gaz projeleri ya da Bakü–Tiflis–Ceyhan boru hattı gibi birçok proje belirlendi. Enerji sektörü

yabancı yatırımcılar için oldukça karlı bir alan olmayı vaat ediyor. 2020 yılına kadar Türkiye'nin yıllık enerji talebi muhtemelen 565 kilovat/saate çıkacak. Türkiye'nin enerji ihtiyacıyla enerji temini arasındaki uçurum hükümet tarafından teşvik edilen yabancı ve yerel özel sermaye için yapılacak enerji yatırımları planı dahilinde giderilmeye çalışılacak. Toplam 87,000 megavat kapasiteye sahip 340 enerji santrali 2020 yılına kadar kurulacak.

Türkiye'nin ekonomik büyümesi için gerekli olan altyapı projeleriyle ilgili belli başlı yatırım imkanları var. Kara ve demir yolu projeleri Pan-Avrupa taşıma koridorlarını Orta Asya'ya bağlamak için tasarlanmıştır. Mersin ve İskenderun'daki Kuzey Marmara ve Kuzey Ege yerleşim bölgeleri için yeni konteynır limanlarının inşasını kapsayan yeni planlar da bulunmaktadır. Telekomünikasyon sektöründe özelleştirme halen planlama aşamasında bulunmaktadır. Türkiye 1993'teki 12.7 milyon abone hattı kapasitesini 2002 itibariyle 20 milyona ve telefon hattı yoğunluğunu da yüzde 25 artırmayı amaçlıyor. Sistem yüzde 80 dijital olarak tasarlanacak. Büyük altyapı projeleri sadece yabancı iş imkanları için yaratılan olanaklar değil. Modadan yiyecek ürünlerine kadar Türkiye dünya çapında ihraç edilen geniş çaplı eşya imal ediyor.

Türkiye: Ekonomi Diplomasisindeki Ürkek Oyuncu

Özal dönemi 1980'ler boyunca "ekonomi diplomasinin jeopolitika karşısındaki önceliği" stratejisine tanık oldu. Özal beraberinde yüzlerce işadamı ile resmi yurtdışı ziyaretlerini gerçekleştirir ve kontratlar ve ticaret/yatırım anlaşmaları için lobi yapardı. Bu dönemde görevi kötüye kullanma ve adam kayırma ithamları vardı. Ancak bütün bu çabalar büyük ölçüde kişisel inisiyatiflere dayanıyordu ve müesseseleşme yaklaşımları o dönemde kök salmazdı. Türkiye ekonomik diplomasi teşebbüslerinden ve yönetimleri için gerekli olan sistematik, istikrarlı ve entegre olmuş bir yapıdan yoksundu. Özal'ın vefatından sonra ekonomi diplomasisi yeniden ikincil öneme sahip oldu. Bu yetersizlik Türk ulusunun yurt dışında ticari ilgi alanları oluşturmak ve geliştirmek için sarf ettiği çabalarına kötü yansdı. Son on yılda uluslararası ekonomik forumlarda gözlemlendiği üzere Türkiye ekonomi diplomasisinin önemini ve sağladığı siyasi avantajlardan ötürü ekonomiyi kullanması gerektiğini yeterince kavrayamamış görünüyor. Sonuç olarak hayati öneme sahip ekonomik çıkarlar tehlikeye atıldı.

Örneğin, Türk toplumunun AB Gümrük Birliği müzakereleri sırasında gözettiği çıkarlar bir ticaret anlaşmasının Türkiye'nin Euro para biriminin kullanıldığı ülkelerde rekabet edebilme yeteneğini ne derece etkileyebileceğinden, tarımsal ürünlerin ve hizmetler sektörünün de ayrıca anlaşmaya eklenip eklenemeyeceği ve ek olarak ne tip şeylerin çıkartılabileceğinden çok genel olarak Türkiye'nin aday üye listesine dahil edilip edilmeyeceği ile ilgiliydi (2). Gümrük Birliği'nin Türk ekonomisine sağladığı belli bir takım kazançlara rağmen genel kanı şu yönde gelişti –anlaşma esnasında Türk delegesi Avrupalı meslektaşları gibi sert bir tutum takınmış olsaydı ve daha hazırlıklı bir şekilde mücadele edebilseydi daha iyi bir gümrük birliği anlaşmasına imza atılabilirdi.

Akla gelen başka bir örnek ise, Türkiye'nin Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne katılımını engelsiz kabulüdür. Elbette ki Ankara bu üyeliğe itiraz edebilirdi demiyoruz, ancak tıpkı Çin'le son ikili müzakereyi gerçekleştiren Meksika'nın yaptığı gibi Türkiye de şu anda ucuz Çin ithal malları karşısında mücadele eden kendi tekstil, giyim ve demir-çelik sanayilerinin çıkarları doğrultusunda hareket edebilirdi. Diğer bir düş kırıklığı da politik ve ekonomik beklentilerin, Türkiye'nin karşılayıp karşılayamayacağını bile göz önünde bulundurmadan giderek yükseltildiği Orta Asya'da ve Kafkaslar'da yaşandı. Hükümetin güçlü rehberliği büyük bir değişiklik yapabilirdi. Benzer örnekler Türkiye'nin Amerika,

Rusya, Japonya ve diğer ülkelerle olan başarısız ekonomi diplomasisi inisiyatiflerinden de verilebilir. Ne var ki birçok Türk diplomatın ekonomi diplomasisi inisiyatiflerini desteklemek amacıyla yaptıkları zor ve dikkatli çalışmaları önemsememek haksız bir tavır olurdu. Ancak sorun şu ki; onların çabaları güçlü bir politikanın liderliğindeki diğer idari departmanlar ve özel sektörle birlikte iyi tanımlanmış ve sinerjiyi yakalamayı çabalayan kurumsallaştırılmış stratejinin bir parçası değil.

Hangi yöne bakarsanız bakın Türkiye'nin coğrafi konumunun eşsiz olduğu bir gerçektir. Türkiye Avrupa'nın doğu sınırını ve Asya'nın da batı sınırını oluşturmaktadır, fakat aynı zamanda da Balkanların, Kafkasların ve Orta Asya'nın bir parçasıdır. Balkanlar Türkiye'nin Batı Avrupa geçişidir. Karadeniz Türkiye, Rusya ve Ukrayna arasındaki bağıdır. Kafkaslar Orta Asya Cumhuriyetleri aracılığıyla ülkenin Çin'e açılışındır. Ve son olarak da, Orta Asya ve Akdeniz Türkiye'yi Arap yarımadası ve Afrika ile birleştirir. Yine de ülkenin tüm bu geniş uluslararası konumuna etkili bir fayda sağladığına, özellikle de bu bölgelerde pazarını inşa ettiğine ya da güçlendirdiğine dair çok az sonuç var. Güneydoğu Avrupa, Orta Asya, Rusya, Ukrayna ve Kafkasya'nın dış ticaret ve yatırım istatistiklerinde Türkiye birçok OECD ülkesinin hemen arkasında geliyor.

Serbest Ticaret Düzenlemelerinde Üyelik

Türkiye'nin AB ortak dış ticaret tarifesi ve AB ile neredeyse aynı ticari politikayı benimsediği ve AB'nin üçüncü dünya ülkeleriyle ayrıcalıklı ticaret rejimini kabul ettiği Gümrük Birliğinin (1996) yanı sıra, Türkiye EFTA'ya üye ülkelerle Serbest Ticaret Anlaşmaları imzaladı ve şu anda diğer AB aday üye ülkelerle anlaşma sürecini tamamlama aşamasındadır.

Türkiye'ye yakın tarihi, kültürel ve ticari bağları bulunan bu bölgelerde daha geniş ve yaratıcı ekonomi diplomasisine kesinlikle bir yer vardır. Türkiye, Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya, Türkiye ve Ukrayna'nın ticaret de dahil olmak üzere birkaç konu üzerinde çok yanlı işbirliğini geliştirdiği Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin (KEİ) kurucu üyesidir. Türkiye ayrıca Pakistan ve İran ile birlikte Ekonomik İşbirliği Organizasyonu'nun (EİO) ve Güney Avrupa İşbirliği Teşebbüsü'nün (SECI) (3) kurucu üyeleri arasındadır. Üyeleri arasında Afganistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan'ın da bulunduğu EİO ticaret işbirliğini artırmada oldukça sınırlı başarı elde etmiştir. Bu listeye D-8 grubu ya da Türk Cumhuriyetleri Zirvesi gibi pek fazla başarıya ulaşamamış teşebbüsler de eklenebilir.

Bu girişimlerin bir çoğu büyük gürültü koparılarak ilan edilmiş, ama kararlı bir önderliğin ve gündemi dinamik bir şekilde takip etmekten yoksun olmasından ötürü pek de ileri gidememiştir. Türkiye'nin Ankara'nın başlattığı ya da katıldığı bu tip girişimlerin çoğalmasına ya da görelî önemi ve algılanan kazançlarını yeniden gözden geçirmesi gerektiğine yönelik duyduğu ihtiyaç giderek daha fazla hissedilmeye başlandı.

Tüm bu unsurların somut bir şekilde Türkiye'nin ekonomik ve ticari çıkarlarına nasıl dönüştürülebileceğine, uygulamalarından kimin sorumlu olacağına ve performanslarını değerlendirmenin kriterlerine dair belirgin bir vizyona sahip olmak gerekmektedir. Aksi taktirde belagat hakim olmaya devam edecek. Türk politika yapıcılarını artırılan ekonomik faaliyetlerin kaçınılmaz olarak daha fazla dayanışmaya ve daha az bölgesel problemlere neden olabileceğini öğrenmiş olup, iç meseleleri uluslararası ekonomik çevre ve gerçeklerden ayrı düşünemezler.

Yabancı Yatırıma Açıklık

Türkiye kağıt üzerinde OECD ülkeleri arasında en liberal yatırım rejimine sahip gibi görünüyor. Türkiye'nin özel sektörüne açık bütün alanlar yabancı katılıma ve yatırıma da tamamıyla açık. Türkiye'nin izlediği politikalar tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi yabancı yatırımcıya yönelik bir ayırım yapmazken, mülkiyet hakkının kime ait olduğunu gözetmeksizin tüm firmalar siyasi belirsizliğe, aşırı bürokrasiye ve bazen karışık yasal ortama tabidir. Sözgelimi hükümet enerji sektöründe yeni yabancı yatırımları desteklemesine rağmen birbirini takip eden mahkeme kararları yıllarca sayısız projeyi erteledi. Sonuç olarak hükümet kaynaklarına göre 2001 itibariyle Türkiye'deki toplam doğrudan yabancı yatırım 13 milyon dolardan biraz daha fazla olarak tahmin edildi.

Hazine Müsteşarlığı verilerine göre 2001 yılının Mart ayı itibariyle 5456 yabancı firma Türkiye'de yatırım gerçekleştirdi ve halen iş yapar durumda (4). 1980'den beri toplam yabancı sermaye 29,2 milyar dolara ulaşmış ve toplam girdi 14,2 milyar doları bulmuştur. 2000 yılında AB ülkeleri yüzde 60.2, OECD ülkeleri yüzde 88.6 ve Müslüman ülkeleri yüzde 2.3 oranında yeni yabancı yatırımcı olduğunu beyan etti. Son yirmi yılda Fransa yüzde 18.6'lık bir oranla birinci sırada bulunurken, bu ülkeyi yüzde 13.6 ile Hollanda, yüzde 12.7 ile Almanya ve yüzde 11.5 ile Amerika izledi.

2000 yılında yabancı yatırımların yaklaşık yüzde 61.4'i hizmetler sektöründe, yüzde 36.4'ü imal sanayisinde ve yüzde 2.2'si de madencilik ve tarım sektörlerinde gerçekleştirildi. Alt sektörler bazında onaylanmış yabancı yatırım yüzdeleriye sektörler göre şu şekilde dağılım göstermiştir; bankacılık yüzde 13.9, ticaret yüzde 8.1, gıda ve tütün üretimi yüzde 6.5, kimyasal ürünler yüzde 6 ve elektronik eşya üretimi yüzde 3.5. 1980 ile 2001 yılları arasında fiili sermaye akışının yüzde 42.6'sı hizmetler sektörüne, yüzde 54.9'u imalat sanayisine, yüzde 1.5'i tarım sektörüne ve 0.9'u da madencilik sektörüne yatırılmıştır.

Yolsuzluk doğrudan yatırım için bir engel teşkil etmektedir. Dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı kendi bakanlığıyla ilgili yolsuzluk soruşturmaları sonucunda 2001 yılının Mayıs ayında istifa etmeye zorlanmıştı. O dönemde çeşitli sorgu mercileri en azından 19 farklı ehemmiyete sahip yolsuzluk dosyası üzerinde araştırma yapmakla meşguldü. Kamuoyu bu soruşturmaları ve diğerlerini sonuna dek savundu ve daha fazla şeffaflık ve güvenilirliğin öncelikli tercihi olduğunu vurguladı. Türkiye'de yolsuzluğu engelleyebilecek çok çeşitli kurallar, düzenlemeler ve cezalar olmasına rağmen bunların uygulanmasında pürüzler vardır, öyle ki Türkiye imzalamış olmasına rağmen henüz OECD'nin rüşveti önleyici anlaşmasını onaylamış değil.

Dinamik Özel Sektör: Dış İlişkilerde Yeni Aktör

Birçok Türk insanı devlet kurumlarının geleneksel ve başat yapısından ötürü çok rahatsız. Devlet halen Türk ekonomisinde ve toplumunda önemli bir rol oynamaya devam ediyor ancak, dengeler ülkenin ekonomik ve politik diplomasisine yöneltilen ciddi suçlamalarla giderek bozuluyor. Büyük açıklar, yüksek enflasyon, yapısal reformların eksikliği, isteksiz özelleştirme çabaları ve gün geçtikçe daha da büyük bir problem olan yasadışı sektöre rağmen, Türkiye'nin dış ilişkilerinin ekonomik boyutu son on yıl içerisinde daha da önem kazandı. İktisadi ve enerji yatırımı, Hazar petrolü rotası, su paylaşımı, çevresel standartlar, Balkanların yeniden yapılandırılması, yolsuzluk ve uluslararası suçlar üzerine yapılan işbirliği gibi "jeo-ekonomik" konular giderek daha fazla ehemmiyet kazanıyor.

Türkiye'nin önde gelen aileleri tarafından yönetilen holdingler özel sektöre hakim durumda. Bu kişiler aynı zamanda önemli ölçüde siyasi etkiye sahipler. Birçok büyük firma şirket yönetimine dışarıdan birinin katılımını engellemek amacıyla hisselerinin çok küçük bir bölümünü halka açıyorlar. Üyelerinin Türkiye'deki holding şirketlerinin en önde gelenlerinin sahiplerinin temsil ettiği Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TUSIAD), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve DEİK gibi özel sektör organizasyonları siyasi çıkarları kurumsallaştırılmış bir tarzda açık seçik konuşmaya başladılar. Bu organizasyonlar aynı zamanda Rusya'dan AB üyeliğine kadar stratejik konular üzerine daha önemli ve etkili temsilciler olarak karşımıza çıkıyor. ENKA Holding'den Şarik Tara gibi birçok Türk girişimci, Türkiye'nin ve bugünlerde Ankara'nın en önemli ticaret ortaklarından biri olan Rusya arasında gelişen ekonomik ilişkilerde temel bir rol oynamıştır.

Türkiye'nin resmi ilişkilerinin çoğunlukla çok güç geliştiği Orta Asya'daki Arap dünyasında özel sektör etkin bir role sahiptir. Kafkasya ve Orta Asya'daki Türk etkisi Türk firmalarının ve kuruluşlarının da rolüyle önemli ölçüde gelişmiştir. Uluslararası gündemde ekonomik yeniden yapılandırmanın oldukça yoğun olduğu ve bölgesel güvenlikle yakından bağlantılı olduğu Balkanlarda Türk özel sektörü de bulunmaktadır. Koç Holding'in sahibi Rahmi Koç gibi Türk ticaret sahnesinde önde gelen figürler Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin geliştirilmesi girişimlerinde ve Balkanlarda ve diğer bölgelerde ortak teşebbüs kurmak açısından en etkin rolü oynamışlardır. Özel sektör Türkiye'nin ekonomik ve politik diplomasisinin şekillendirilmesinde hatırı sayılır bir etkiye sahiptir.

Türkiye'nin Ekonomik Geleceği AB ve ABD'ye Bağlı

Türkiye'nin ticaretini, yatırımını, ekonomisini ve teknolojisini artırabilmesi açısından kimin yanında yer alması gerektiğini anlamak için dahi olmak gerekmez. 1992-2000 yılları arasında Amerika'nın Gayri Safi Yurtiçi Hasılası 2000 fiyatları bazında 7.3 trilyon dolardan 10 trilyon dolara yükseldi. Bunun yanında AB'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası 7.6 trilyon dolardan 9.1 trilyon dolara yükseldi. Bütün ülkeler bu iki pazara mal satmak için birbirleriyle rekabet ediyorlar.

2000 yılında Türkiye'nin ticaret hacmi (27.3 milyar doları ihracattan 54.4 milyar doları da ithalattan kaynaklanmak üzere) 82.3 milyar dolara ulaştı. Başta Almanya (%18) olmak üzere, Türkiye'nin ticari ilişkilerde bulunduğu ülkeler arasında Hollanda (%2.9), Rusya (%2.8), İsrail (%2) ve Belçika (%2) yer almaktadır. Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'ın Türkiye pazarındaki ortak payı ise yüzde 2'dir. Yabancı yatırımcı açısından Hollanda ilk sırada yer alırken, Almanya, ABD, İtalya, İngiltere, Japonya ve Kore onu takip etmektedir. Türk hükümetinin Latin Amerika, Asya ve Afrika'ya çeşitli hizmet sağlama çabalarında anlamlı değişiklik olmadı ve yeni pazar girişimleri Amerika ve Avrupa pazarlarını tamamlayıcı bir nitelik olarak kalacaktır.

Avrupa Birliği'nin 10 Ekim 1999'da Helsinki Zirvesi'nde "Türkiye'nin aday diğer ülkelere uygulanan kriterler bazında AB'ye katılmaya yönlendirilmiştir" şeklinde vermiş olduğu kararın Türkiye'nin AB ve ABD ile arasındaki ilişkilerde göstereceği gelişimi açısından derin ve biraz da üzüntü verici sonuçları vardır. Bu tarihi hareket gerçekçi politika için atılmış bir adım olmuştur ve halen Avrupa stratejik düşünce tarzında önemli bir sıçrama olarak görülmektedir. Hiç şüphe yok ki birçok Avrupalı Türkiye'nin kültürel ve dini zemin üzerinde adaylığına karşı çıkmaya devam edecektir ve gerçekten de bu tarz bir karşı çıkış Türkiye adaylığının daha yakın bir gerçekliğe dönüşmesi nedeniyle yoğunlaşabilir. Ancak ekonomik açıdan rekabetçi ve Avrupa pazarlarına güvenli bir şekilde demir atan bir Türkiye'nin AB'ye eşit

düzye katılımlı ve AB'nin ortak tarım politikası, kohezyon/bölgesel fonlar ve yetenekli ve iyi eğitim almış Türk ticaret diplomatlarına gereksinim duyan serbest insan–alan hareketi görelı olarak kolay olacaktır.

Gündemleri enerji, ticaret, finans, yatırım, savunma, bölgesel konular ve demokrasi gibi kritik konularla çevrelenen Türkiye ve ABD stratejik ortaklığa sahiptirler. İlişkiler iki kutuplu dünya sona erdiğinde ve Sovyetler Birliği dağıldığında yeni bir aşamaya geldi. Birçok siyasi gözlemci Türkiye'nin güven açısından itibarının Batı dünyasında büyük ölçüde yok olduğunu düşündü ama bir dünya gücü olarak Amerika Türkiye'nin jeopolitik öneminin uluslararası siyasi ve ekonomik açıdan arttığını Avrupa ülkelerine kıyasla daha önceden gördü.

1980'lerden itibaren ikili ticaret hacmi üçe katlanmıştır. Örneğin 1985'te 1.6 milyar dolar olan ticaret hacmi, Amerikan iş dünyasının Türkiye pazarındaki ekonomik fırsatların farkına varmasından ötürü 1999'da 6.4 milyar dolara yükselmiştir. Ancak iki ülke arasındaki mevcut ticaret trendleri Türkiye'yi açıkça gözden düşürmüştür. Amerika neredeyse Türk ekonomisindeki pazarlarda basamak sahibi olurken Türk yatırımcılarının ve ticaret adamlarının dünyanın en büyük ihracat pazarına girişi halen sınırlıdır. Türkiye ABD'nin elverişli ticaret dengesine sahip olduğu ender ülkelerden biridir: ithalatın ihracatı karşılama oranı 2'de 1'dir.

Türkiye ve Rusya ortak oldukları kadar rakiptirler. Bugünün Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Rusya Federasyonu'nun selefi olan Osmanlı ve Rus İmparatorluğu 17.yüzyılın sonlarına ve I. Dünya Savaşı başlarına kadar bir düzineden fazla savaşa katılmıştır. Türkiye–Rusya ilişkileri bugün on yıllar boyunca süregelen daha rahat olmaktan uzaktır. Sağlam temellere dayanan Türk–Rus ekonomik çıkarları bugün ikili ilişkileri bozan siyasi yanlış anlamaların üstesinden gelecek güce sahiptir.

Türkiye doğal gazı büyük ölçüde Rusya'dan alıyor. Yaklaşık 30 bin Türk işçisi Rusya'da bulunmakta ve bu işçiler 6 milyar dolara yakın inşaat yatırımı gerçekleştirmiştir. Aynı zamanda her iki yönlü turizm akışı bulunmaktadır.

Ortadoğu ve İsrail

Türkiye ekonomisinin giderek artan gelişimi yavaş yavaş Arap pazarının şu andaki Türkiye toplam ticaret hacminin çok küçük bir bölümüne denk düşen toplam ticari profili içerisinde önemini yitirmesine neden olmuştur. Türkiye, Demirel'in Cumhurbaşkanlığı döneminde Tel Aviv'i ziyareti sırasında İsrail ile 14 Mart 1996'da iki ülke arasında serbest ticaret bölgesini yaratan bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma aynı zamanda tüm gümrük tarifelerini 2000 yılı itibarıyla ortadan kaldırmış ve Amerika, Avrupa ve Türk Cumhuriyetlerinde ortak hareket edebilme olanağı sağlamıştır.

Türkiye–İsrail arasındaki ilişkilerin ekonomik unsuru Ankara için büyük ölçüde önem kazanmıştır. İsrail'e ihracat 1989'dan beri 13 kat daha artmış ve 30 milyon dolardan 1997'de 390 milyon dolara yükselmiştir. Toplam ticaret hacmi aynı dönemde yedi kat artmış ve 90 milyon dolardan 620 milyon dolara yükselmiştir. 1989'da yalnızca İsrail, Türkiye'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki 13. en geniş pazarı idi. 1997'den itibaren ikinci konuma gelirken, 1998 yılının ilk yarısında 220 milyon dolarla neredeyse Suudi Arabistan (230 milyon dolar) ile birlikte Türkiye'nin lider Orta Doğu/Kuzey Afrika pazarında başı çekti. 1980'lerin başında Türkiye ihracatının yüzde 45'ini tüketen Orta Doğu'daki İslam dünyası şimdi Türkiye için ekonomik önemini yitirmiş ve bu oranın sadece yüzde 10'unu alır konuma gelmişti.

Türkiye ve Çin

Asya'nın iki ucunda bulunan ama Avrasya ile birleştirilen Türkiye ve Çin, kendi coğrafyaları içerisinde süratle gelişen ekonomik ve politik etkileriyle uygun ve güçlü bir rol elde etmek için çabalyorlar. Türkiye'nin Çin politikası her şeyden önce ekonomik konulardaki kaygılardan uzak yönlendirilmiştir. Ekonomik ve ticari ilişkiler Türkiye için hayati öneme sahipken, Avrasya ve Orta Doğu ve potansiyel ortak bölgelerde Çin'e verilen rol üzerine yoğunlaştırılan dikkatler ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel değişimler çerçevesinde ortaya çıkan konuların ötesine bakabilmek zorunlu bir durumdur. Hem Türkiye, hem de Çin kendilerini diğer ülkelerle farklı düzeyde siyasi ve ekonomik açıdan etkileşime girmekten alıkoymazlar ve koymamalıdır. Etkili ve uzun vadeli Türkiye-Çin stratejik ortaklığını güçlendirmek ivedi bir görev haline gelmiştir.

Sağlam ve karşılıklı kârlı çıkarılara dayanan bu tip bir ortaklık varolan ilişkiler bütününe zarara sokacak gibi görülmemelidir. Her zaman hatırlanmalıdır ki Türkiye'nin Amerika, AB ülkeleri ve Japonya gibi geleneksel müttefikleri ve ortakları "Orta Krallık'a" benzer bir ortaklığı güçlendirmek için çaba sarf ediyor.

Açıkça küreselleşme rüzgarı Türkiye'nin mevcut durumu ve dünya jeopolitiği ve ekonomisi içerisinde gelecek beklenti parametrelerini değiştirmiştir. Eğer yeni eğilimler iyi değerlendirilmezse Türkiye önemli fırsatlar kaçırabilir.

Her ne kadar Türkiye'nin önünde maksimum düzeyde demokrasinin ve gelişmiş, bilgiye dayalı, dünya kalitesinde rekabetçi bir ekonominin yerini sağlamlaştırmak için uzun bir yol varsa da, çok az sayıda insan Türkiye'nin ekonomik, güvenlik ve dış ilişkiler açısından uluslararası önem taşıyan bölgenin geleceğini şekillendirebilecek stratejik bir role sahip olduğuna karşı çıkar. Ancak bu rolü yapıcı bir şekilde oynayabilmek ve ondan ulusal çıkarlar doğrultusunda maksimum yarar sağlayabilmek için Türkiye'nin öncelikle kronik iç politik ve ekonomik sorunlarını çözmesi gerektiği ve insan sermayesi ve kurumsal gelişim için gerekli yeterli kapasiteyi inşa etmek zorunda olduğu üzerinde fikir birliği vardır.

Mevcut idari ve politik yapı 21. yüzyılın meydan okumalarını karşılamakta ve ülkenin sahip olduğu engin potansiyelini ortaya çıkarmada büyük ölçüde yetersiz ve etkisiz kalmaktadır. Tüm bunlar yeni gerçekliklere ve gereksinimlere yanıt verilebilmesi için yeniden inşa edilmeli ve değiştirilmelidir. Uzun zaman önce öne sürülen reformların uygulanması şöyle dursun bunlar çoğunlukla geçici uyarlamalardır. Türkiye'nin bu kopukluğu daha kökten halledebilmesi için yeni ekonomik ve politik paradigmaya ihtiyacı vardır.

Atatürk'ün modernleşme programı halen ilerleme yolunda ve bizim görüşümüze göre yeniden düşünmeyi ve düzenlemeyi gerektiren dört temel gereksinime ihtiyacı var (5);

- Daha fazla özgürlük ve hakları temin ederek iç istikrarı ve barışı elde etmek, dini kutuplaşmayı önleyerek, gelir dağılımındaki eşitsizliğe ve bölgesel dengesizliğe hitap etmek ve adalet sistemi içerisinde kamu güvenini onarmak;
- Türkiye'nin gelecek on yıl içerisinde AB üyeliğine kabul edilmesine zemin hazırlamak ve bunun için müzakerelere devam etmek;
- Küresel sistemin daha da fazla içerisine girmek, dış ilişkilerde uzun süren ertelemelerin düzenlemesi ve ulusal çıkarlarının iç durumunun ve uluslararası değişim rüzgarlarının ışığı altında yeniden tanımı; ve
- Hem hareketli ekonomik ve ticari diplomasi takip ederek, hem de ortaya çıkan stratejik sektörler ve yüksek teknolojilere odaklanarak beşeri sermaye gelişimine daha yüklü miktarlarda fonların sağlanması yoluyla uluslararası ekonomik rekabeti inşa etmek.

Böylelikle Türkiye'nin tekerleği yeniden keşfetmesine gerek yok. Yalnızca ekonomi diplomalarını dış politikanın merkezine koyan İngiltere, Fransa, Singapur, Tayland ve Hong Kong gibi etrafındaki başarılı örnekler bakabilir. En etkin diplomasi, hükümet ve özel sektörde anahtar figürler ile birlikte iyi tasarlanmış ve planlanmış diplomadır ve aynı zamanda çeşitli diplomasi tiplerini de içerisinde barındırmalıdır. Örneğin sinerjiyi elde etmek için siyaset, kamu, ordu, ticaret, enerji, çevre, su ve kültür olmalıdır.

Hepimiz iyi biliyoruz ki; stratejik amaçlarını bilgi, iletişim ve teknolojiyle birleştiren ülkeler ile halklarını bu hedefleri benimsemeye ikna edenler 21. yüzyılı yöneteceklerdir. 2010 ve 2015 yıllarının Türkiye'si bugünün Türkiye'sinden gözle görülür bir farklılık gösterecektir. Bu sebeple Türkiye'nin ABD ile stratejik ilişkileri ve AB ile entegrasyonu hedefleri arasında sinerjiyi elde etmek için dinamik Avrasya ve Latin Amerika boyutlarını ihmal etmeden daha uzun vadeli perspektifler benimsenmelidir. Ekonomilerin jeopolitik önem karşısında orta vadeden uzun vadeye galip geleceğine inanıyorum.

1. Bu metin yazarın CERİ (Centre d'Études et de Recherches Internationales) tarafından Paris'de 10–11 Aralık 2001'de düzenlenen "LA TURQUIE DANS LES POLITIQUES EUROPEENE AMERICAINE, Convergences, divergences et interactions" konferansındaki sunuşunun revize edilmiş halidir. Burada dile getirmiş olduğu düşünceler yazarın bağlı bulunduğu kurumlarınkini yansıtmamaktadır.

2. Gümrük Birliği'nin ana özellikleri malların AB ile Türkiye arasında gümrük işlemlerine tabi tutulmaksızın serbestçe dolaşımını öngörmektedir. Gümrük Birliği ile birlikte Türkiye AB çıkışlı endüstriyel ürünlere gümrük işlemlerini uygulamamıştır. Gümrük Birliği sadece sanayi ve işlenmiş tarımsal ürünleri içermektedir. Geleneksel tarımsal ürünler Gümrük Birliği kapsamı dışındadır. İşlenmiş tarımsal ürünler bağlamında taraflar Türkiye'nin tarım ve sanayi mallarında uygulanan işlemlerde ayırım yapacak Avrupa Topluluğundaki modele benzer bir sistem üzerinde anlaşmışlardır. Türkiye'ye üçüncü dünya ülkelerinden ithal edilen ürünler için Türkiye Topluluğun ortak tarifesinde belirtilen gümrük oranını uyguluyor.

3. Güneydoğu Avrupa ülkeleri arasında bölgesel işbirliği ve istikrarı teşvik ederek, bölge ülkelerinin Avrupa Birliği'ne entegrasyonunu kolaylaştıran girişimdir. Arnavutluk, Bosna–Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Yunanistan, Macaristan, Makedonya, Moldova, Romanya, Slovenya ve Türkiye SECI'ye üye devletler arasındadır.

4. Türkiye'nin en büyük yabancı yatırımcıları Telecom Italia, Renault, Toyota, Fiat, Castrol, Enron Power, Citibank, Pirelli Tire, Uniliver, RJR Nabisco, Philip Morris, United Defense, Honda, Hyundai, Bosch, Siemens, DaimlerChrysler, Chase Manhattan, AEG, Bridgestone–Firestone, Cargill, Novartis, Coca–Cola, Colgate–Palmolive, General Electric, General Motors–Opel, ITT, Ford Motor Co., Lockheed Martin, Gillette, Goodyear, Hilton International, Aventis, McDonald's, Nestle, Mobil, Pepsi, Pfizer, Protector and Gamble, InterGen and Shell.

5. Yazarın "Türkiye'de Yeni Bir Ekonomik ve Ticari Diplomasi Stratejisine Doğru" adı altında TÜSİAD tarafından Ekim 1998'de basılan raporunda daha detaylı bilgilere ulaşılabilir.

aylık strateji ve analiz e-dergisi

STRADİGMA.com bir **FORSNET** e-yayıdır